

فرآیند نوسازی و ظهور مسائل جدید در خانواده^۱

محمدجواد زاهدی*، هوشنگ ناییبی*، پروانه دانش*، حسین نازک تبار**

مقدمه: نهاد خانواده به موجب مؤلفه‌های نوسازی، دچار تغییرات مهمی شده و این تغییرات، مسائلی را در برابر خانواده قرار داده است. پژوهش حاضر، تأثیر فرآیند نوسازی بر پیدایش مسائل جدید خانواده در استان مازندران را بررسی کرده است.

روش: روش تحقیق، پیمایشی است. جامعه آماری را تمامی سرپرستان خانوار در مناطق شهری و روستایی تشکیل داده‌اند و حجم نمونه ۴۰۰ نفر است که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده‌اند.

یافته‌ها: در نقاط شهری، رابطه بین فرآیند نوسازی و نگرش به طلاق و خیانت خانوادگی معنی‌دار است، اما در نقاط روستایی این رابطه معنی‌دار نیست. همچنین، شاهد عدم ارتباط بین فرآیند نوسازی و اختلافات خانوادگی در نقاط شهری و روستایی هستیم. در مقابل، رابطه بین فرآیند نوسازی و مصرف نمایشی در نقاط شهری و روستایی، معنی‌دار است.

بحث: طی چنددهه اخیر، نهاد خانواده متأثر از فرآیند نوسازی و پیامدهای آن در سطح فرد و جامعه، تغییرات مهمی را تجربه کرده و با مسائل جدیدی مواجه شده است که برخی از آنها معرف پیشرفت و رفاه و برخی دیگر مبین مسائل اجتماعی آسیب‌زایی‌اند که به‌مثابه عواملی بازدارنده از سرعت پیشرفت و توسعه در جامعه می‌کاهند.

واژگان کلیدی: خیانت خانوادگی، فرآیند نوسازی، مسائل خانواده، مصرف نمایشی، نگرش به طلاق

تاریخ دریافت: ۹۳/۳/۳۱ تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۲۷

۱. این مقاله برگرفته از رساله حسین نازک‌تبار برای دریافت درجه دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی با عنوان "تأثیر فرآیند نوسازی بر ساختار و کارکرد خانواده و مسائل ناشی از آن در استان مازندران" به راهنمایی دکتر محمدجواد زاهدی و مشاوره دکتر هوشنگ ناییبی و دکتر پروانه دانش است.

** دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه پیام نور

** دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه تهران

*** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور <hntabar@yahoo.com> (نویسنده مسئول)

مقدمه

تغییرات و تحولاتی که در غرب تحت عنوان مدرنیته و جهانی شدن اتفاق افتاده است، پیامدهایی اغلب مطلوب و بعضاً نامطلوب داشته است. اقتباس تجربه توسعه‌ای غرب در کشورهای درحال توسعه به لحاظ آنکه فرآیندی درون‌زا نبوده و الگوهایی اقتباسی تلقی می‌شوند، بیشتر مسئله‌آفرین و مشکل‌زا بوده‌اند تا سعادت‌آفرین و رفاه‌بخش. در مورد تأثیرپذیری خانواده از فرآیند نوسازی نیز می‌توان این دوگانگی نتایج مثبت و منفی را آشکارا مشاهده کرد. خانواده در معرض مسائل و چالش‌های عمده‌ای چون افزایش نرخ طلاق، تأخیر سن ازدواج، مضیقه ازدواج، اختلاف بین‌نسلی و خیانت خانوادگی قرار گرفته است که نتیجه مستقیم آن، ایجاد بدبینی نسبت به مدرنیته و فرآیند نوسازی است. به نظر می‌رسد در ایران، حیات فرهنگی بیش از سایر حوزه‌ها، تغییراتی را از سر گذرانده است و بعضی تحولات اجتماعی راه را برای ظهور گروه‌های اجتماعی با خواسته‌های متنوع باز کرده‌اند. در حقیقت توجه به مبحث خانواده ایرانی به زمانی برمی‌گردد که بسیاری از منتقدان فرهنگ و جامعه ایرانی مشغول یافتن شواهدی بر فروپاشی خانواده ایرانی بودند (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۷۹؛ تنهایی و شکرپیگی، ۱۳۸۷). در مقابل، تأکید این پژوهش بر این است که خانواده ایرانی در معرض تغییرات فرهنگی قرار گرفته و به عبارتی درحال گذار از دوران سنتی به دوران مدرن است و نه فروپاشی و این بحران به‌وجودآمده به‌علت فرهنگ‌سازی و چگونگی رویارویی با مدرنیته غربی و ناشی از ناهم‌نوایی بستر فرهنگی و ویژگی‌های اجتماعی - تاریخی جامعه با الزامات نوسازی است. بدین لحاظ توجه به مسائل خانواده در ایران برای بسیاری مهم جلوه کرده است (صادقی‌فسایی و عرفان‌منش، ۱۳۹۲؛ جلالی‌پور، ۱۳۸۵). چندان که گویا به تحولات خانواده در ایران، بیشتر از منظر آسیب‌شناسانه نگریسته شده است. دورکیم، مسائل اجتماعی و مشکلات خانواده و از هم‌گسیختگی آن را در ارتباط با دیگر نهادهای اجتماعی تبیین می‌کند و بر این عقیده است که تغییرات در اقتصاد، مذهب، نظام آموزشی و در قوانین و برنامه‌های حکومتی همه می‌توانند خانواده را با مسائل جدی روبه‌رو کنند

(ستوده و بهاری، ۱۳۸۶). (بال، ۱۹۷۲) این موضوع را صریحاً خاطر نشان کرده و می‌نویسد: «ریشه اصلی آن دسته از مسائل اجتماعی سنتی که به هسته اصلی مشکلات خانوادگی مربوط می‌شود، مستقیماً از برداشتها و تعریفهای خود خانواده سرچشمه می‌گیرد». سوئیتینگ و وست^۱ (۱۹۹۵) معتقدند که عوامل خانوادگی بیش از عوامل مادی می‌تواند بر سلامت افراد تأثیر مستقیم بگذارد و از طریق تحرک اجتماعی به‌طور نامستقیم با فراز و فرودهای سلامتی دوره نوجوانی مرتبط باشد. نهاد خانواده در سیر تحولات ناشی از نوسازی، دچار تغییراتی شده است که گاه مطلوب و گاه نامطلوب ارزیابی شده‌اند. گیدنز معتقد است: «مؤلفه‌های خانواده‌های امروزی، یعنی «نزدیکی و صمیمیت، عواطف و جنسیت» در حال تحول‌اند». خانواده در دوران مدرن دستخوش چهار دگرگونی اصلی می‌شود. این دگرگونیها در کشورهای غربی و صنعتی بسیار پیشروی کرده‌اند و به مرور در حال جهانی شدن هستند. این جهانی‌شدن به‌نظر تا حدود زیادی مقاومت‌ناپذیر و مثبت است، اما با خود مشکلات عمیقی نیز به همراه می‌آورد (۱۳۸۴). از این‌رو، امروزه خانواده شاهد برهم‌کنشی ناهم‌ساز بین برخی از اجزای مرتبط با خانواده سنتی و پاره‌ای از ارزشهای برخاسته از نوسازی است. در این راستا، مقاله حاضر تأثیر فرآیند نوسازی بر مهم‌ترین مسائل خانواده (نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، اختلاف خانوادگی و مصرف‌نمایشی) در نقاط شهری و روستایی استان مازندران را مورد بررسی تطبیقی قرار داده است.

پیشینه تجربی

در ایران و جهان مطالعات متعددی در حوزه خانواده صورت گرفته است. (صادقی فسایی و عرفان‌منش، ۱۳۹۲) در تحلیل تأثیرات مدرن شدن بر خانواده ایرانی نشان دادند که نهادهای اجتماعی جامعه ایران در سیر تحولات ناشی از مدرنیته به‌طور کامل، یکسان و هم‌زمان دچار

1. Sweeting and West

تغییر نشدند. در این میان، سطوح خرد و کلان در ساختار خانواده به گونه‌ای ناهماهنگ نسبت به تغییرات جامعه، متأثر شد. از این رو، امروزه شاهد برهم‌کنشی ناسازگار بین برخی از اجزای مرتبط با خانواده سنتی با پاره‌ای از ارزشهای برخاسته از مدرنیته هستیم. همچنین، به دلیل عدم‌سنخیت برخی از تحولات خانواده با تغییرات فعلی جامعه، این امر به منشأی برای بروز آسیبها و مسائل اجتماعی شده است. در چنین وضعیتی، نه می‌توان خانواده‌ها را به نظام هنجاری سنتی خانواده ترغیب کرد و نه می‌توان پذیرش نظام هنجاری مدرن را مطلوب دانست. سرایی (۱۳۸۶) نیز به بررسی تغییرات خانواده ایرانی می‌پردازد و در این ارتباط به تغییر برخی از عناصر خانواده مانند اشکال و ساختار خانواده، ازدواج و طلاق و رفتار فرزندآوری اشاره می‌کند و در تحلیل این تغییرات بر نقش جهانی‌شدن و تأثیر کشورهای تأثیرگذار در نظام جهانی و برخی از تغییرات صورت‌گرفته در جامعه ایران در جهت مدرن شدن اشاره می‌کند.

تورن (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای پیرامون گذار خانواده از شکل سنتی به شکل مدرن، به نیروهای مؤثر در تغییر و یا حفظ الگوهای خانواده پرداخته است. به نظر وی، دو نوع نیروی متضاد در رابطه با خانواده عمل می‌کنند: اول) عواملی که در مقابل تغییر مقاومت می‌کند، همچون مذهب، خانواده‌گرایی و موقعیت سیاسی. دوم) عواملی که محرک تغییرند، همچون تأثیرات فرهنگ جهانی و نیاز به انطباق با محیطهای درحال تغییر. در نتیجه، چهره این تغییرات را می‌توان در پدیده‌های ازدواج، طلاق، باروری و صورت‌بندی‌های جدید خانواده مشاهده کرد. کینر (۲۰۰۴) در کتاب خود با عنوان «خانواده‌های جدید برای زمانهای جدید» به بحث پیرامون تغییرات خانواده معاصر می‌پردازد و به این نکته اشاره می‌کند که اوضاع جدید نمایان‌گر سقوط اخلاقی نیست، بلکه تلاشهایی برساخت‌گرایانه از سوی مردم است، بدان منظور که بتوانند خانواده‌هایی ایجاد کنند که در دنیای پیچیده پست‌مدرن بتوانند زنده بمانند. وی بر داشتن نگرشی تاریخی در مطالعه تحولات خانواده تأکید می‌کند و این‌که این تحولات نتیجه تحولات عمیق‌تر جامعه‌اند. (هیشام و همکاران، ۲۰۱۰) در پژوهشی در ارتباط

با مسائل اجتماعی و نهاد خانواده در سکونتگاههای فولدا نشان دادند که تأکید بیش از حد والدین روی ماتریالیسم و کم‌توجهی بچه‌ها به مذهب و نبود آموزشهای مذهبی خانواده، سبب پیدایش مسائل اجتماعی در خانواده می‌شود.

به‌رغم تحقیقات انجام‌شده، مسائل ناشی از تحولات خانواده چندان مورد توجه نگرفته است. مروری بر ادبیات تجربی تحقیق در داخل و خارج از کشور، دلالت بر این واقعیت دارد که مطالعه حاضر با رویکرد تطبیقی به موضوع پرداخته است، این درحالی است که تمام مطالعات قبلی، تنها به بررسی موضوع در یک گروه پرداخته و فاقد رویکرد تطبیقی موردنظر در این تحقیق بوده‌اند. با این حال، وجه مشترک تحقیقات انجام‌شده پیرامون موضوع این است که خانواده در دوران معاصر، دگرگونی‌های بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده است و روند تحولات آن همچنان ادامه دارد و این وجه مشترک در پژوهش حاضر نیز به‌عنوان پیش‌فرض پایه‌ای مورد قبول قرار گرفته است.

چارچوب نظری

درک و شناخت خانواده، به‌ویژه مسائل آن یکی از شالوده‌های اساسی تئوریهای عمده جامعه‌شناسی بوده است. از آنجا که خاستگاه نوسازی غرب و کشورهای غربی است، طبیعتاً تأثیرات نوسازی، خانواده‌های غربی را زودتر از سایر کشورها در نوردید و آثار نوسازی در این کشورها پیش از سایر کشورها ظاهر شده است. بروز مسائل اجتماعی در این کشورها دلیلی بر این مدعاست؛ به‌عنوان نمونه، بنا به نقل صاحب‌نظران، در خانواده آمریکایی، از هر پنج تولد، یک تولد مربوط به یک مادر ازدواج نکرده است که معمولاً زیر ۱۹ سال سن دارد. از هر چهار مورد، یک مورد آبستنی به سقط جنین ختم می‌شود. از هر پنج بزرگسال یک‌نفر به‌صورت مجرد زندگی می‌کند، تقریباً نیمی از همه ازدواجها در آمریکا به طلاق منتهی می‌شود (رابرتسون، ۱۳۷۴). در این مقاله، جهت تحلیل تأثیر فرآیند نوسازی بر مسائل

خانواده در استان، از تلفیقی از نظریه‌های مرتبط کلان و خرد استفاده شده است. در این راستا، جهت‌گیری نظری در ارتباط با مسائل خانواده در استان انتخاب شده که از بین آنها، نظریه بحران ارزشها در سطح کلان و نظریه‌های مبادله، نیاز- انتظار و مصرف‌نمایی در سطح خرد، گزاره‌هایی را در ارتباط با مسائل خانواده دسته‌بندی کرده‌اند:

نظریه‌های کلان

اولین نظریه در سطح کلان که برای تبیین مسائل خانواده در استان مازندران قابلیت کاربست دارد، نظریه بحران ارزشهاست. طبق این نظریه، در جوامع انتقالی، مشکلاتی در اثر کشاکش سنت و مدرنیته پدید می‌آید. در این مرحله برزخی، عناصر اخلاقی و ارزشهای اجتماعی، بیش از هر چیز دیگر تغییر وضع می‌دهند. بسیاری از موضوعات بی‌ارزش دیروز، در محدوده عناصر نوین و مقبول امروزی پای می‌نهند و بسیاری از عناصر مطلوب اجتماعی از قلمرو ارزشهای اجتماعی خارج می‌شوند. هرچه این تحول سریع‌تر باشد، تضاد و جابه‌جایی ارزشها چشمگیرتر خواهد بود. در چنین شرایطی، نیروهای حاکم بر جامعه جای خود را به نیروهای تازه می‌سپارند و نظام ارزشهای جامعه دستخوش آشوب می‌شود. بازتاب این وضعیت را می‌توان در نظام ارزشهای خانواده مشاهده کرد ولی از آنجا که سرعت حرکت هر فرهنگ، با حرکت اقتصادی و نوآوریهای تکنولوژی یکسان نیست، نسلهایی که در معرض چنین تحولات سریع اجتماعی قرار می‌گیرند، نمی‌توانند معیارهای همه‌پسندی برای وظیفه، فداکاری و ارزشهای همانند آن داشته باشند. در این احوال، کشمکش درون خانواده بروز کرده و نابسامانی خانواده افزایش می‌یابد (مساواتی، ۱۳۷۴). عامل دیگری که در این تحقیق در قالب نظریه بحران ارزشها، برای تحلیل مسائل خانواده در استان مورد استفاده قرار گرفته، تضعیف پایبندی مذهبی است. (آدری^۱، ۱۹۷۱) که اولین بار به تأثیر کاهش پایبندی مذهبی بر مسائل خانواده نظیر اختلاف‌های خانوادگی و طلاق اشاره کرد، اعتقاد دارد

1. Udry

کاهش پابندی به ارزشهای مذهبی و دینی در افزایش اختلافهای خانوادگی و طلاق مؤثر است، بنابراین، دین می‌تواند به‌عنوان عاملی در جهت جلوگیری از اختلافهای خانوادگی و طلاق، ایفای نقش کند. به‌نظر او، افرادی که ایمان مذهبی قوی‌تری دارند، کم‌تر به اختلافهای خانوادگی و طلاق روی می‌آورند تا آنان که ایمان ضعیف‌تری دارند. عامل کلان سوم برای تبیین مسائل خانواده در استان، شرایط اقتصادی جامعه است. تحقیق حاضر با وام‌گیری از اندیشه (کانگر^۱، ۱۹۹۰)، بر این باور است که اعصار سخت اقتصادی در جامعه، نتایج زیان‌باری برای خانواده‌ها، از جمله احتمال وقوع گسیختگی خانواده و بی‌سامانی آن دارد. محرومیت اقتصادی، تعاملات مثبت زوجین (خاصه مردان) را کاهش و آنان را به سمت مسائلی چون اختلاف‌های خانوادگی، طلاق و خیانت خانوادگی سوق می‌دهد. به‌ویژه، مشکلات اقتصادی در بین زوجینی که منافع خانوادگی آنها برای بقای زندگی در سطح استاندارد نیست، زندگی زناشویی آنان را بی‌ثبات می‌سازد.

نظریه‌های خُرد

اولین نظریه خُرد در رابطه با مسائل خانواده، نظریه مبادله اجتماعی^۲ است. این نظریه که ریشه در نظریه استقلال (تیبوت و کیلی^۳، ۱۹۵۹) دارد، اولین بار توسط لوینگر^۴ (۱۹۶۵) برای مطالعه روابط زناشویی به‌کار رفت. نظریه استقلال، بر وابستگی هریک از زوجین بر رابطه زناشویی و توانایی آن رابطه در ارضای نیازهای فردی تأکید دارد. طبق نظر لوینگر، شکست زندگی زناشویی براساس توازن پیچیده بین نحوه برآورده شدن انتظارات شریک، جاذبیتها و موانع حفظ یا فسخ رابطه و بدیل‌های موجود برای ترک موقعیت زناشویی تعیین می‌شود. از نظر او، جذابیت یک رابطه با پادشاهای آن (مانند درآمد خانواده، مصاحبت و رابطه جنسی) رابطه

1. Conger

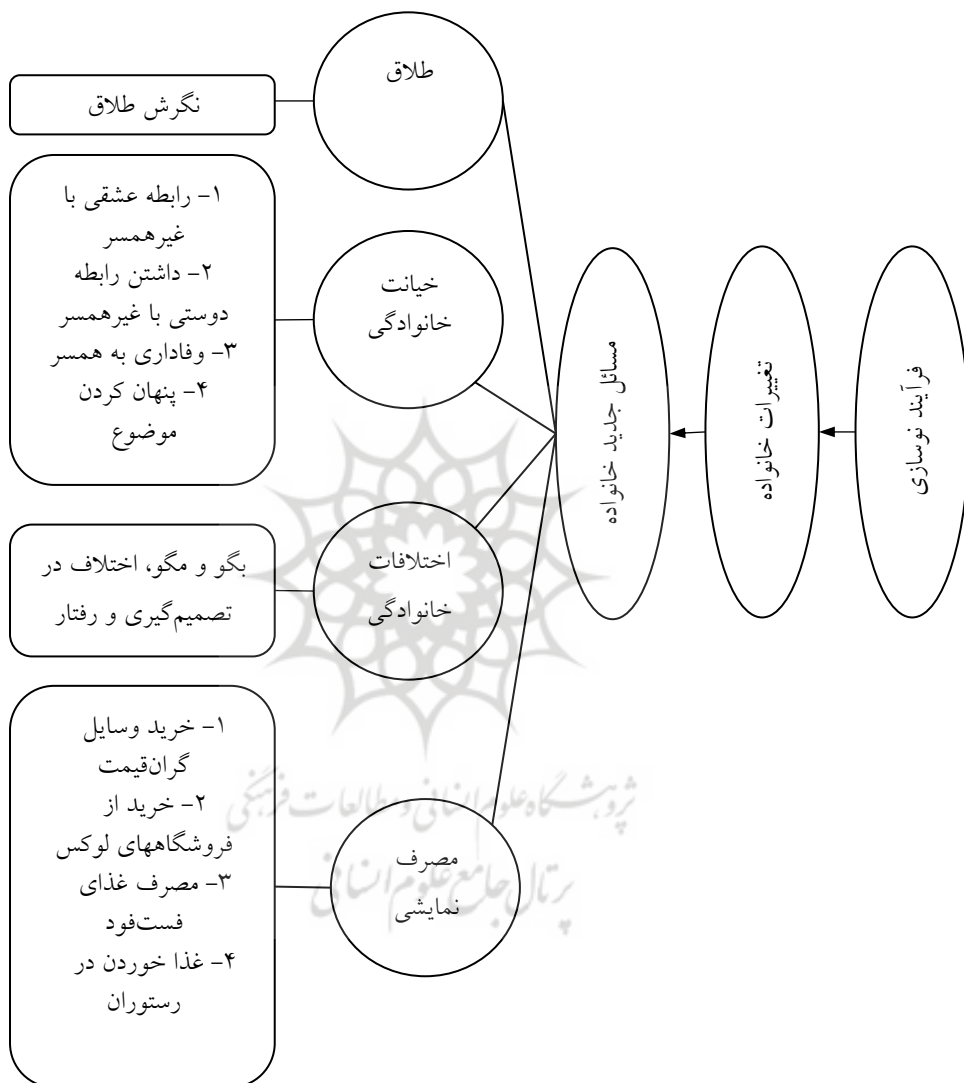
3. Thibaut and Kelley

2. social exchange theory

4. Levinger

مثبت دارد. از طرفی، بین جذابیت یک رابطه و هزینه‌های زندگی مشترک (زمان و انرژی) رابطه منفی وجود دارد. موانع یک رابطه (مانند مالی و مذهبی) نیز می‌توانند افراد را به حفظ رابطه تشویق کنند، بنابراین طبق گزاره‌های نظریه مبادله اجتماعی، روابطی که با میزان بالای جذابیت، میزان پایین موانع و بدیل‌های جذاب‌تر همراه هستند، با احتمال بیشتری به فسخ منجر می‌شوند (مارتین^۱، ۱۹۹۷). دومین نظریه خرد، نظریه نیاز - انتظار است که برای تبیین مسائل خانواده در استان مورد استفاده قرار گرفته است. طبق این نظریه، هرکدام از زن و شوهر با تصورات خاصی درباره زندگی زناشویی اقدام به ازدواج می‌کنند و زندگی را با انتظارات مشخصی که همسرشان چگونه با او رفتار خواهد کرد، آغاز می‌کنند. اگر این انتظارات برآورده نشود، نارضایتی و پشیمانی و در نهایت اختلاف در کانون خانواده را در پی خواهد داشت (ازکمپ، ۱۳۶۹). سومین نظریه خرد، نظریه مصرف‌نمایی است. نتیجه محوری مصرف‌نمایی را می‌توان براساس نظریه تورشتاین و بلن تفسیر کرد. طبق نظریه وبلن، در جامعه ایران، همراه با گذر از نظم سنتی حاکم بر اجتماع به نظم مدرن، منبع‌نمایش ثروت و حتی کسب احترام اجتماعی برای خانواده تغییر کرده است. به‌طوری‌که در گذشته خانواده ایرانی از طریق فراغت‌نمایشی، ثروت خود را به نمایش می‌گذاشت، اما در حال حاضر فراغت‌نمایشی کارکرد سابق خود را از دست داده و مصرف‌نمایشی جانشین آن شده است (و بلن، ۱۳۸۶).

مسائل خانواده، از یک‌سو بازتاب شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی (سطح کلان) و از سوی دیگر معلول عوامل درونی خانواده و کیفیت و چگونگی آن (سطح خرد) است. در مجموع، در این تحقیق با ترکیب نظریه‌های سطح کلان و خرد و پیشینه تجربی تحقیق، تأثیر فرآیند نوسازی در بین ساکنان نقاط شهری و روستایی براساس چهار مؤلفه مسائل خانواده (نگرش به طلاق، اختلافات خانوادگی، خیانت خانوادگی و مصرف‌نمایشی) مقایسه شده است. این چهار مؤلفه به‌صورت مدل تحلیلی در شکل شماره (۱) نشان داده شده‌اند.

شکل (۱) مدل تحقیق مبنی بر رابطه فرآیند نوسازی با مسائل جدید خانواده

روش

روش تحقیق، پیمایشی است و برای گردآوری داده‌ها از تکنیک پرسش‌نامه همراه با مصاحبه استفاده شده است. جامعه آماری را تمامی سرپرستان خانوار در مناطق شهری و روستایی ساکن در استان مازندران تشکیل می‌دهند که براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، تعداد آنها ۹۳۱۰۰۲ خانوار است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). برای انتخاب حجم نمونه، از فرمول عمومی کوکران استفاده شد. طبق فرمول ۳۸۴ خانوار انتخاب شده، منتهی به دلیل افزایش سطح اطمینان نتایج و کاهش خطای اندازه‌گیری، این تعداد نمونه به ۴۰۰ خانوار افزایش یافته است. طبق نتایج سرشماری ۱۳۹۰، از کل خانوارهای ۹۳۱۰۰۲ نفر در استان مازندران، ۵۵٪ شهری (۵۱۱۹۱۵ نفر) و ۴۵٪ روستایی (۴۱۹۰۸۷ نفر) هستند. با توجه به درصد خانوارهای شهری و روستایی در استان، از کل حجم نمونه (۴۰۰ نفر)، ۲۲۰ پرسش‌نامه (۵۵٪) در بین خانوارهای شهری و ۱۸۰ پرسش‌نامه (۴۵٪) در بین خانوارهای روستایی تکمیل شد.

برای نمونه‌گیری در سطح نقاط شهری، از روشهای نمونه‌گیری خوشهای چندمرحله‌ای استفاده شد. بدین‌صورت که ابتدا از هر شهر، ۳ نقطه شمال، جنوب و مرکز برحسب پهنه جغرافیایی انتخاب شدند. بلوکهای هر نقطه روی نقشه شهر شماره‌گذاری شده و برحسب پهنه جغرافیایی ۳ بلوک در هر نقطه انتخاب شدند. همچنین، برای نمونه‌گیری در سطح نقاط روستایی نیز یکی از ساختمانی عام‌المنفعه مانند مسجد، مدرسه، حمام یا بازار در مرکز روستا را رودرروی خود قرار داده و از سمت چپ خود اولین ساختمان مسکونی را انتخاب کرده و دقیقاً مطابق با روش ذکرشده در شهرها (تعداد خانوارهای بلوک بر تعداد پرسش‌نامه) دسترسی به نمونه‌ها آغاز شد.

برای محاسبه اعتبار پرسش‌نامه، از روش اعتبار محتوایی (اعتبار صوری)^۱ استفاده شد.

1 . Face Validity

بدین صورت که ابتدا پرسش نامه اولیه تحقیق طراحی و با نظرخواهی از اساتید و صاحب نظران علوم اجتماعی، اعتبار صوری آن تأمین شد. برای محاسبه پایایی سنجش شاخص، از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد. نتایج درخصوص میزان پایایی شاخصهای پرسش نامه نشان می دهد که شاخص خیانت (۰/۹۲) و فرآیند نوسازی (۰/۹۵)، بالاترین میزان آلفا را دارا هستند و مقدار آلفای شاخص اختلاف خانوادگی (۰/۶۸) پایین ترین میزان آلفا را داراست.

در این پژوهش، مسائل خانواده در ۴ بُعد مورد سنجش و بررسی قرار گرفت: (۱) نگرش به طلاق، (۲) خیانت خانوادگی، (۳) اختلافات خانوادگی و (۴) مصرف نمایشی.

۱- نگرش به طلاق^۲: برای سنجش نگرش به طلاق، گویه هایی در مقیاس ترتیبی لیکرت تهیه شده است.

۲- خیانت خانوادگی^۳: یک کنش جنسی یا عاطفی است که در آن یک فرد درگیر رابطه ای خارج از رابطه زمانتیک تعهد شده اولیه خود با طرف دیگر می شود. این کنش، نقض اعتماد یا تخطی از قواعد مورد توافق بر سر انحصاری بودن^۴ این رابطه تعهد شده است (چوئیک^۵، ۲۰۰۹). خیانت دو نوع جنسی^۶ و عاطفی^۷ دارد (نایت^۸، ۲۰۱۰). برای سنجش نگرش به خیانت، از پرسش نامه تعدیل شده خیانت^۹ که توسط (ینیسری و کوددمیر^{۱۰}، ۲۰۰۶) ساخته شده و توسعه یافته است، استفاده شد، البته سؤالات این پرسش نامه برحسب موضوع تحقیق و با شرایط بومی خانواده های ایرانی منطبق شد. در مجموع، براساس ۴ گویه، شاخص نگرش به خیانت سنجش شده است.

۳- اختلافات خانوادگی: هر رفتار خشنی که موجب آسیب جسمی، جنسی یا روانی یا رنج فرد می شود. چنین رفتاری می تواند با تهدید، اجبار یا سلب مطلق اختیار و آزادی

1. Cronbach Alfa	2. Divorce	3.family infidelity
4. Exclusivity	5. Chuick	6. sexual Infidelity
7. emotional Infidelity	8. Knight	9. modified Infidelity Questionnaire (INFQ)
10. Yeniçeri and Kökdemir		

صورت گرفته و در جمع یا خفا رخ دهد (سازمان جهانی بهداشت، ۱۳۸۰). در این تحقیق، ترکیبی از خشونت‌های روانی و کلامی جهت بررسی میزان اختلافات در بین خانواده‌ها استفاده شد. برای سنجش اختلافات خانوادگی در بین پاسخگویان، از گویه‌هایی با طیف لیکرت استفاده شد.

۴- مصرف نمایی^۱: از نظر ویلن^۲ (۱۳۸۶)، مصرف نمایی به این معناست که افراد کالاها را مصرف می‌کنند تا جایگاه اجتماعی خود را به نمایش بگذارند و خود را از طبقات فراتر و فروتر متمایز کنند. برای بررسی این متغیر، سؤالاتی در رابطه با خرید تهیه شده که نوع پاسخ به آن در طیف لیکرت، میزان نمایی بودن مصرف را نشان می‌دهد.

۵- نوسازی: متغیر مستقل تحقیق، فرآیند نوسازی است که در تحقیق حاضر در ۴ بُعد اجتماعی، فرهنگی، روانی و سیاسی، سنجش شده است. نوسازی اجتماعی دلالت بر تفکیک و تمایز اجتماعی نقشها و دگرگونی در کنشها و غالب شدن کنشهای عقلانی و منطقی در بین افراد جامعه دارد (ازکیا و غفاری، ۱۳۷۷). نوسازی اجتماعی براساس ۳ مؤلفه مورد سنجش قرار گرفته است: ۱) برخورداری از متغیرهای الگویی مدرن شامل عام‌گرایی، فردگرایی، بی‌طرفی عاطفی، اکتساب و تفکیک، ۲) جهانی‌گرایی و ۳) خانواده‌گرایی. نوسازی فرهنگی براساس ۳ شاخص تقدیرگرایی، برابری/ مساوات‌طلبی جنسی و مصرف رسانه‌ای مورد سنجش قرار گرفته است. نوسازی روانی به تغییر در سطوح ارزشها، سبک‌های شناختی، ویژگیهای شناختی و جز اینها اطلاق می‌شود که در سایه تجاری چون اقامت در شهر، رفتن به مدرسه، تماس با رسانه‌های جمعی و... به دست می‌آید. این نوسازی در نهایت به رفتارهایی منجر می‌شود که دال بر توسعه اقتصادی و سیاسی جامعه است (بنوعیزی، ۱۳۷۴). برای سنجش نوسازی روانی پاسخگویان، از ۳ شاخص برخورداری از ویژگیهای انسان مدرن، انگیزه پیشرفت و همدلی استفاده شده است. نوسازی سیاسی دلالت بر گسترش نهادهای دموکراتیک و مشارکت مردم در

1. conspicuous consumption
2. Thorstein Bunde Veblen

امور سیاسی جامعه دارد (ازکیا و غفاری، ۱۳۷۷). نوسازی سیاسی در قالب شاخص کارایی سیاسی سنجش شده است. کارایی سیاسی^۱، به معنای اعتقاد فرد به این است که آیا تغییر سیاسی و اجتماعی ممکن است یا خیر (شوآزرز، ۲۰۱۱).

یافته‌ها

۱) یافته‌های توصیفی

از نظر توزیع جنسی، ۶۹/۸٪ پاسخگویان مرد و ۳۰/۲٪ زن بوده‌اند. ۲۶/۲٪ پاسخگویان در گروه سنی ۲۹ سال و کمتر، ۸/۸٪ در گروه سنی ۳۰ تا ۳۴ سال، ۱۳/۱۲٪ در گروه سنی ۳۵ تا ۳۹ سال، ۹/۵٪ در گروه سنی ۴۰ تا ۴۴ سال و ۴۲/۲٪ در گروه سنی بالاتر از ۴۵ سال بوده‌اند. ۳۴/۲٪ پاسخگویان دارای تحصیلات زیردیپلم، ۲۸٪ دیپلم، ۱۴٪ فوق‌دیپلم، ۱۹/۵٪ لیسانس و ۴/۲٪ فوق‌لیسانس و بالاتر بوده‌اند. از نظر تحصیلات همسر، ۵۰/۵٪ همسر پاسخگویان دارای تحصیلات زیردیپلم، ۱۸/۲٪ دیپلم، ۹٪ فوق‌دیپلم، ۱۹٪ لیسانس و ۳/۲٪ فوق‌لیسانس و بالاتر بوده‌اند. از نظر شغلی، (۱۲/۵٪) بیکار، (۲۳/۵٪) کارگر، (۲۶/۵٪) کارمند و (۳۷/۵٪) آزاد بوده‌اند. از نظر شغل همسر، به ترتیب (۴۶/۸٪) بیکار، (۹/۲٪) کارگر، (۱۶/۵٪) کارمند و (۲۷/۵٪) آزاد بوده‌اند. و نهایتاً، ۱۴/۹۲٪ پاسخگویان زیر ۵۰۰ هزار تومان، ۵۴/۲٪ بین ۵۰۱ تا ۱ میلیون تومان، ۲۶/۸٪ بین ۱۰۰۱ تا ۱۵۰۰ میلیون، ۴/۲٪ بین ۱۵۰۱ تا ۲۰۰۰ میلیون و ۰/۵٪ بیشتر از ۲۰۰۰ میلیون تومان در خانواده هزینه داشته‌اند. در مجموع، یافته‌های توصیفی نشان داد که بیشتر پاسخگویان مرد و در گروه سنی بالاتر از ۴۵ سال بوده‌اند. همچنین، تحصیلات اکثر پاسخگویان زیر لیسانس بوده و شغل بسیاری از آنها، آزاد بوده است.

1. political efficacy
2. Schwarzer

جدول (۱) توزیع نسبی پاسخگویان بر حسب متغیرهای زمینه‌ای

توزیع		طبقات	شماره طبقه	توزیع		طبقات	شماره طبقه
%	f			%	f		
				۶۹/۸	۲۷۹	مرد	۱. جنسیت
				۳۰/۲	۱۲۱	زن	
				۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی	
۱۲/۵	۵۰	بیکار	۲. وضعیت اشتغال	۲۶/۲	۱۰۵	۲۹ سال و کمتر	۳. سن
۲۳/۵	۹۴	کارگر		۸/۸	۳۵	۳۰ تا ۳۴ سال	
۲۶/۵	۱۰۶	کارمند		۱۳/۲	۵۳	۳۵ تا ۳۹ سال	
۳۷/۵	۱۵۰	آزاد		۹/۵	۳۸	۴۰ تا ۴۴ سال	
				۴۲/۲	۱۶۹	۴۵ سال و بالاتر	
۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی		۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی	
۴۶/۸	۱۸۷	بیکار	۴. تحصیلات	۳۴/۲	۱۳۷	زیر دیپلم	۵. تحصیلات همسر
۹/۲	۳۷	کارگر		۲۸	۱۱۲	دیپلم	
۱۶/۵	۶۶	کارمند		۱۴	۵۶	فوق دیپلم	
۲۷/۵	۱۱۰	آزاد		۱۹/۵	۷۸	لیسانس	
				۴/۲	۱۷	فوق لیسانس و بالاتر	
۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی		۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی	
۱۴/۲	۵۷	زیر ۵۰۰ هزار تومان	۶. درآمد خانوار	۵۰/۵	۲۰۲	زیر دیپلم	۷. تحصیلات همسر
۵۴/۲	۲۱۷	۵۰۱ تا ۱ میلیون تومان		۱۸/۲	۷۳	دیپلم	
۲۶/۸	۱۰۷	۱۰۰۱ تا ۱۵۰۰ میلیون تومان		۹	۳۶	فوق دیپلم	
۴/۲	۱۷	۱۵۰۱ تا ۲ میلیون تومان		۱۹	۷۶	لیسانس	
۰/۵	۲	بیشتر از ۲ میلیون تومان		۳/۲	۱۳	فوق لیسانس و بالاتر	
۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی		۱۰۰	۴۰۰	کل نهایی	

۲) یافته‌های استنباطی

آزمون تفاوت میانگین مؤلفه‌های نوسازی و مسائل خانواده در بین نقاط شهری و روستایی در این پژوهش به منظور آزمون تفاوت میانگین هر یک از مؤلفه‌های متغیر مستقل (فرآیندهای نوسازی) و متغیر وابسته (مسائل خانواده) در گروه‌های نقاط شهری و روستایی استان از آزمون t با دو گروه مستقل (t)، استفاده شد. نتایج این بررسی نشان داد که:

۱- میانگین متغیرهای نوسازی اجتماعی، نوسازی فرهنگی، نوسازی روانی و نوسازی سیاسی در بین شهری‌ها از روستاییان بیشتر بوده است و این تفاوت در سطح خطای کوچک‌تر از $0/01$ و اطمینان $0/99$ نیز معنادار است.

۲- تفاوت معناداری بین میانگین متغیرهای نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، اختلاف خانوادگی و مصرف نمایی با سطح خطای کوچک‌تر از $0/01$ و اطمینان $0/99$ در نقاط شهری و روستایی وجود دارد. بر این اساس، شهرها نسبت به روستاییان میزان بیشتری از ویژگی‌های بالا را در زندگی خود تجربه کرده‌اند.

در مجموع، نتایج تحلیل تفاوت میانگین‌ها حاکی است که تأثیر فرآیند نوسازی در ساکنان نقاط شهری بررسی شده برحسب مشخصه‌های نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، اختلاف خانوادگی و مصرف نمایی نسبت به ساکنان نقاط روستایی متفاوت است و تفاوتها از لحاظ آماری معنی‌دار است.

مدل‌یابی معادلات ساختاری متغیر مسائل خانواده

در این قسمت، روابط یکپارچه و متعامل بین متغیرها در قالب معادلات ساختاری رگرسیون و تأثیر متغیر مشهود (فرآیند نوسازی) بر مؤلفه‌های متغیر مشهود (مسائل خانواده) در نقاط شهری و روستایی استان آزمون شده است. به منظور آزمون فرضیه‌ها، از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری و نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است. در این روش، مقدار شاخصهای IFI^1 , CFI^2 , NFI^3 , GFI^4 , $AGFI^5$ بین صفر و یک است و هرچه به یک نزدیک‌تر باشد، نیکویی برازش مدل با داده‌های مشاهده شده بیشتر است (هومن، ۱۳۸۴).

1. Incremental Fit Index
4. Normal Fix Index

2. Goodness of Fit index
5. Comparative Fit Index

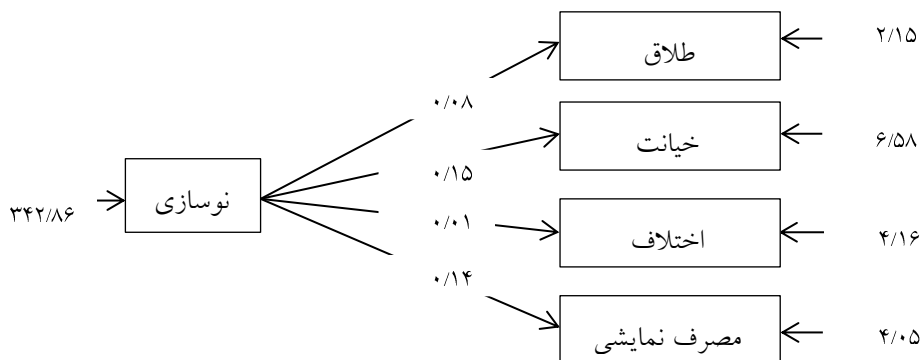
3. Adjusted Goodness of Fit

جدول (۲) نتایج آزمون t دو گروه مستقل جهت مقایسه میانگین مؤلفه‌های نوسازی و مسائل خانواده در

بین نقاط شهری و روستایی

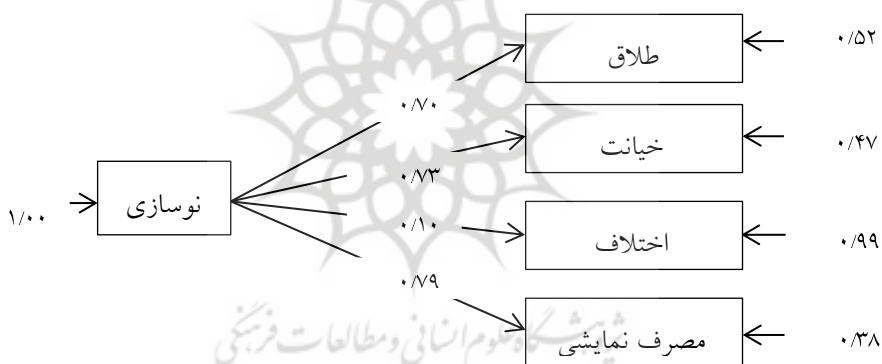
متغیرها	محل سکونت	M	SD	t	p
فرآیند نوسازی	شهری *	۱۲۶/۷۰	۱۸/۵۱۶	۲۵/۶۳۹	<۰/۰۰۱
	روستایی **	۸۸/۷۸	۱۰/۶۴۳		
نوسازی اجتماعی	شهری	۵۶/۴۴	۸/۳۵۴	۲۱/۹۹۷	<۰/۰۰۱
	روستایی	۳۹/۷۸	۶/۳۹۸		
نوسازی فرهنگی	شهری	۲۸/۲۴	۳/۳۶۶	۱۹/۵۷۳	<۰/۰۰۱
	روستایی	۲۰/۱۷	۴/۷۶۷		
نوسازی روانی	شهری	۲۵/۰۲	۴/۹۷۳	۱۷/۵۳۰	<۰/۰۰۱
	روستایی	۱۷/۶۱	۳/۴۵۵		
نوسازی سیاسی	شهری	۱۶/۸۲	۳/۱۱۰	۱۷/۳۱۳	<۰/۰۰۱
	روستایی	۱۱/۲۲	۳/۳۰۰		
نگرش به طلاق	شهری	۱۰/۸۵	۲/۰۴۳	۲۰/۲۴۵	<۰/۰۰۱
	روستایی	۶/۴۸	۲/۲۶۶		
خیانت خانوادگی	شهری	۱۳/۴۵	۳/۳۷۶	-۶/۳۱۲	<۰/۰۰۱
	روستایی	۱۶/۲۲	۵/۰۲۵		
اختلاف خانوادگی	شهری	۱۰/۱۴	۲/۰۵۰	۲۰/۲۵۶	<۰/۰۰۱
	روستایی	۵/۸۹	۲/۱۲۹		
مصرف نمایی	شهری	۱۶/۱۴	۳/۲۵۸	۱۰/۵۹۵	<۰/۰۰۱
	روستایی	۱۲/۴۶	۳/۶۰۴		

n=۱۸۰ ** n=۲۲۰ *

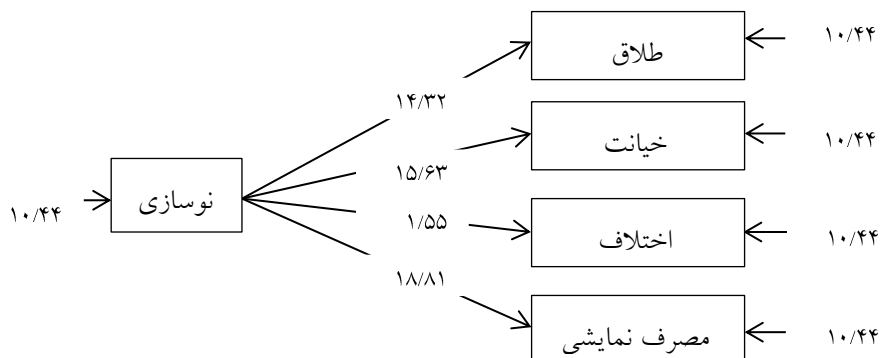
Chi-square=9.35, df=6, p-value=0.15475, RMSEA=0.051

شکل (۲) نمودار برآوردی نرم افزار

Chi-square=9.35, df=6, p-value=0.15475, RMSEA=0.051

شکل (۳) نمودار استاندارد نرم افزار

Chi-square=9.35, df=6, p-value=0.15475, RMSEA=0.051

شکل (۴) نمودار تی نرم افزار

جدول (۳) شاخصهای برازندگی مدل تحقیق

شاخص برازش	نام شاخص	دامنه مورد قبول	مقدار	نتیجه
χ^2/df	نسبت مجذور کای بر درجه آزادی	< ۳/۰۰	۱/۵۵	تأیید مدل
RMSEA	جذر برآورد واریانس خطای تقریب	< ۰/۱۰	۰/۰۵۱	تأیید مدل
GFI	شاخص برازندگی	> ۰/۹۰	۰/۹۷	تأیید مدل
AGFI	شاخص تعدیل شده برازندگی	> ۰/۹۰	۰/۹۸	تأیید مدل
NFI	شاخص برازندگی هنجار شده	> ۰/۹۰	۰/۹۱	تأیید مدل
NNFI	شاخص برازندگی هنجار نشده	> ۰/۹۰		تأیید مدل
CFI	شاخص برازندگی تطبیقی	> ۰/۹۰		تأیید مدل

۱- نقاط شهری

الگوی روابط علی در مدل معادله ساختاری اثرگذاری متغیر نوسازی بر مؤلفه‌های مسائل خانواده در نقاط شهری استان مبتنی بر نرم‌افزار معادلات ساختاری لیزرل در نمودارهای شماره (۲)، (۳) و (۴) منعکس شده‌اند.

همان‌طور که در جدول شماره (۳) ملاحظه می‌شود، می‌توان گفت مدل فوق برازش خوبی از داده‌های دنیای واقعی داشته است. یعنی این‌که در مجموع کلیت مدل معادله ساختاری تأثیر متغیر فرآیند نوسازی بر مؤلفه‌های مسائل خانواده (نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، اختلاف خانوادگی و مصرف نمایشی) در نقاط شهری استان مورد تأیید بوده و برازش معنی‌دار دارد. زیرا مقدار اثرگذاری مستقیم هریک از ابعاد براساس خروجی نرم‌افزار ارائه شد:

نتایج جدول شماره (۴)، در مورد تأثیر متغیر نوسازی بر مؤلفه‌های متغیر مسائل خانواده در نقاط شهری استان به شرح ذیل می‌باشد:

در فرضیه اول مقدار t برابر با ۱۴ شده و این مقدار بزرگ‌تر از ۲ است، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر نگرش به طلاق مورد تأیید قرار می‌گیرد. شدت این تأثیر برابر با ۰/۷۰ قوی و مثبت است. در فرضیه دوم مقدار t (۱۵) بیشتر از ۲ شده، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر خیانت خانوادگی مورد تأیید قرار می‌گیرد. مقدار ضرائب استاندارد شدت تأثیر برابر با ۰/۷۳ قوی و مثبت است. در فرضیه سوم با توجه به این‌که مقدار t برابر با ۱/۵۵ شده و این مقدار کوچک‌تر از ۲ است، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر اختلافات خانوادگی مورد تأیید قرار نمی‌گیرد. در فرضیه چهارم با تأکید به ضرائب t الگوی تحقیق، مقدار t (۱۸) بیشتر از ۲ شده، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر مصرف نمایشی مورد تأیید قرار می‌گیرد. مقدار ضرائب استاندارد شدت تأثیر برابر با ۰/۷۹ قوی و مثبت است.

جدول (۴) آزمون فرضیه‌های تحقیق (تأثیر نوسازی بر مسائل خانواده در نقاط شهری)

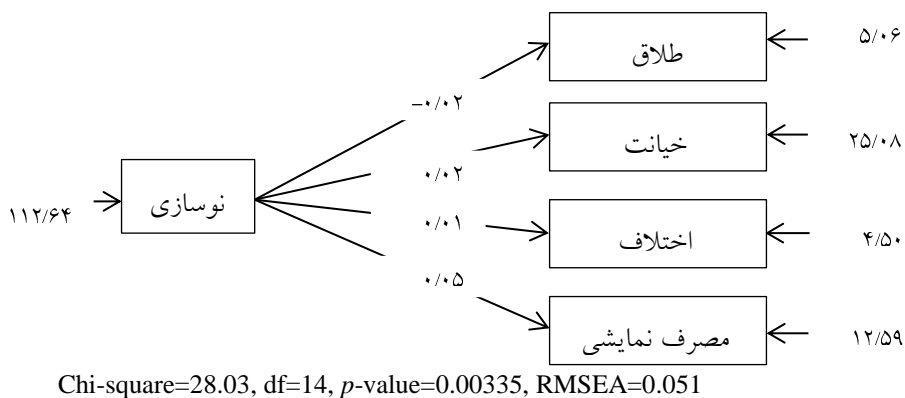
نتیجه فرضیه	t	ضریب استاندارد	فرضیه‌ها
تأیید	۱۴/۳۲	۰/۷۰	فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر نگرش به طلاق دارد.
تأیید	۱۵/۶۳	۰/۷۳	فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر خیانت خانوادگی دارد.
رد	۱/۵۵	۰/۱۰	فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر اختلافات خانوادگی دارد.
تأیید	۱۸/۸۱	۰/۷۹	فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر مصرف نمایی دارد.

۲- نقاط روستایی

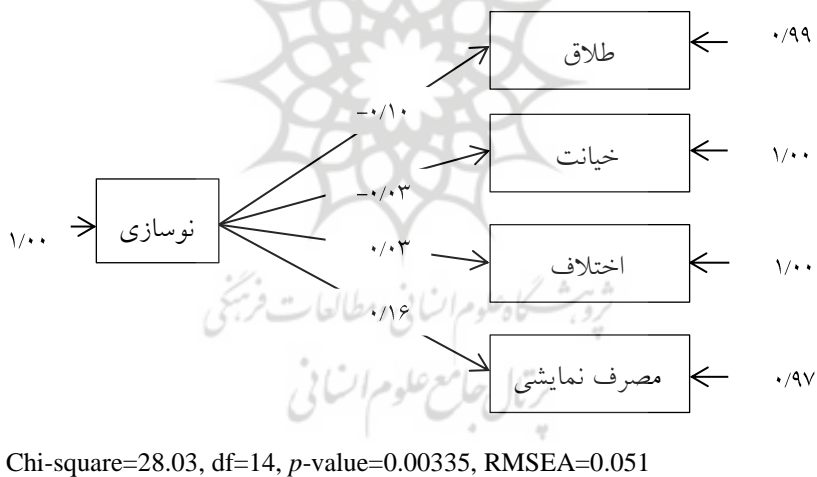
الگوی روابط علی در مدل معادله ساختاری اثرگذاری متغیر نوسازی بر مؤلفه‌های مسائل خانواده در نقاط روستایی استان مبتهی بر نرم‌افزار معادلات ساختاری لیزرل در شکل‌های شماره (۵)، (۶) و (۷) منعکس شده‌اند.

در جدول شماره (۵) ملاحظه می‌شود که مدل فوق برآزش خوبی از داده‌های دنیای واقعی داشته است. یعنی این‌که در مجموع کلیت مدل معادله ساختاری تأثیر متغیر فرآیند نوسازی بر مؤلفه‌های مسائل خانواده در نقاط روستایی استان مورد تأیید بوده و برآزش معنی‌دار دارد. در جدول شماره (۵)، میزان اثرگذاری مستقیم هر یک از ابعاد بر اساس خروجی نرم‌افزار ارائه شده است.

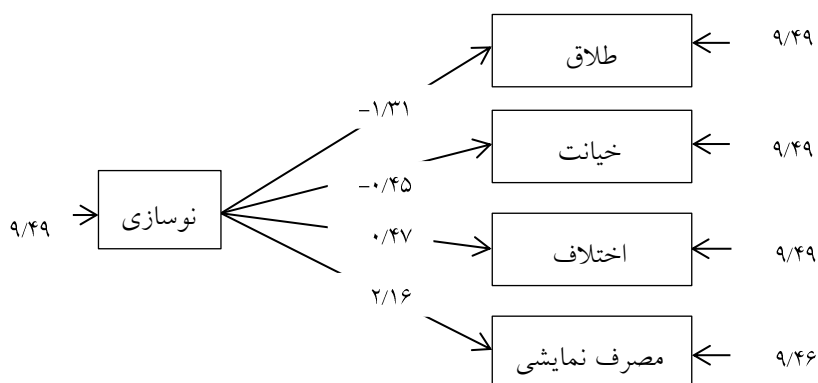
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل (۵) نمودار برآوردی نرم افزار

شکل (۶) نمودار استاندارد نرم افزار

Chi-square=28.03, df=14, p-value=0.00335, RMSEA=0.051

شکل (۷) نمودار t نرم افزار

نتایج جدول شماره (۶) در مورد تأثیر متغیر نوسازی بر مؤلفه‌های متغیر مسائل خانواده در نقاط روستایی استان نشان می‌دهد که در فرضیه اول، مقدار t برابر با ۱/۳۰ شده و این مقدار کوچک‌تر از ۲ است، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر نگرش به طلاق مورد تأیید قرار نمی‌گیرد. میزان شدت این تأثیر برابر با ۰/۰۱ - ضعیف و معکوس است. در فرضیه دوم، مقدار t (-۰/۴۵) کوچکتر از ۲ شده، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر خیانت خانوادگی مورد تأیید قرار نمی‌گیرد. مقدار ضرائب استاندارد شدت تأثیر برابر با ۰/۰۳ - ضعیف و معکوس است. در فرضیه سوم، مقدار t برابر با ۰/۴۶ شده و این مقدار کوچکتر از ۲ است، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر اختلافات خانوادگی رد می‌شود. میزان شدت این تأثیر برابر با ۰/۰۳ است.

جدول (۵) شاخصهای برازندگی مدل تحقیق

نتیجه	مقدار	دامنه مورد قبول	نام شاخص	شاخص برازش
تأیید مدل	۲/۰۰	<۳/۰۰	نسبت مجذور کای بر درجه آزادی	χ^2/df
تأیید مدل	۰/۰۵۱	<۰/۱۰	جذر برآورد واریانس خطای تقریب	RMSEA
تأیید مدل	۰/۹۰	>۰/۹۰	شاخص برازندگی	GFI
تأیید مدل	۰/۹۲	>۰/۹۰	شاخص تعدیل شده برازندگی	AGFI
تأیید مدل	۰/۹۰	>۰/۹۰	شاخص برازندگی نرم شده	NFI
تأیید مدل	۰/۹۲	>۰/۹۰	شاخص برازندگی نرم نشده	NNFI
تأیید مدل	۰/۹۵	>۰/۹۰	شاخص برازندگی تطبیقی	CFI

جدول (۶) آزمون فرضیه‌های تحقیق (تأثیر نوسازی بر مسائل خانواده در نقاط روستایی)

فرضیه‌ها	ضریب استاندارد	مقدار t	نتیجه فرضیه
فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر نگرش به طلاق دارد.	-۰/۱۰	-۱/۳۰	رد
فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر خیانت خانوادگی دارد.	-۰/۰۳	-۰/۴۵	رد
فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر اختلافات خانوادگی دارد.	-۰/۰۳	۰/۴۶	رد
فرآیند نوسازی تأثیر معناداری بر مصرف نمایی دارد.	۰/۱۶	۲/۱۴	تأیید

در فرضیه چهارم، با توجه به این که مقدار t (۲/۱۴) بزرگ‌تر از ۲ شده، لذا اثرگذاری متغیر نوسازی بر مصرف نمایی مورد تأیید قرار می‌گیرد. مقدار ضرائب استاندارد شدت تأثیر برابر با ۰/۱۶، ضعیف و مثبت است.

بحث

بررسی مسائل خانواده یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که به دلیل اهمیت نهاد خانواده از حساسیت خاصی برخوردار است. نگرانی در مورد خانواده و وضعیت آن مختص جامعه

خاصی نیست و در اغلب جوامع می‌توان آن را مشاهده کرد. هرگونه تغییر و دگرگونی در این نهاد، بی‌تردید منجر به دگرگونی در نظام اجتماعی می‌شود. یکی از پیامدهای اصلی این دگرگونی‌ها، ایجاد خانواده گسسته است که حاصل آن بروز مسائل اجتماعی چون اعتیاد، فحشا، فرار، طلاق، خشونت خانوادگی و... در جامعه است. در ساختار خانواده هرچه بی‌نظمی و عدم کنترل روی عمل به هنجارهای اجتماعی کم‌تر رعایت شد و هم‌نواپی اجتماعی باشد، زمینه برای رشد ناسازگاری و گسترش خانواده گسسته بیشتر است.

الگوی خانواده مدنی به‌رغم برخورداری از مؤلفه‌های مثبتی همچون توجه به حقوق اجتماعی زنان در خانواده و به تبع آن جامعه یا توجه به اصل مشارکت و مفاهیم در نهاد خانواده، نقاط ضعفی را نیز به همراه دارد؛ برای نمونه، می‌توان به تأثیرپذیری مدام خانواده از روابط جاری در عرصه عمومی جامعه اشاره کرد. در خانواده مدرن مدنی تقدم جامعه بر خانواده مفروض است و روابط دموکراتیک در جامعه، روابط خصوصی و صمیمانه خانواده را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. این الگو، مهم‌ترین کارکرد و هدف خانواده را تولید فرزندان می‌داند که باید برای ارزشهای مدنی جامعه تربیت شوند. از سوی دیگر، از نظر هابرماس، عقلانیت حاکم بر فرآیند توسعه و نوسازی، به تدریج زمینه‌های سلطه سیستم را بر زیست جهان فراهم کرده و نوعی عقلانیت ابزاری را ایجاد کرده است. به سخن دیگر، کنش ارتباطی طبیعی موجود در زیست جهان را مخدوش می‌کند و آن را به استعمار خود درمی‌آورد. از این پس نیز بحرانهای عقلانیت، مشروعیت و انگیزه، ایجاد می‌شوند و به دنبال آن آسیبهای اجتماعی یکی پس از دیگری خود را وانمود می‌کنند، زیرا استعمار زیست جهان به تمامی فرآیند عقلانی شدن ضربه می‌زند و هنگامی که بازآفرینی نمادین جامعه را به خطر می‌اندازد، جنبه آسیب‌شناختی پیدا می‌کند. مثلاً ساختار خانواده از هم می‌پاشد، روابط مرد و زن را دچار آسیب می‌کند (جلایی‌پور، ۱۳۸۵؛ هابرماس، ۱۹۸۹). بنابراین، در این الگو موضوع اصالت فرد شرایط را برای تداوم پاره‌ای از مسائل و آسیبهای فعلی در نهاد خانواده هموار می‌سازد، چراکه امروزه کاهش روابط عاطفی در خانواده و رشد انتخاب فردی باعث شده

است تا ازدواج، طلاق و نظایر آن تحت تأثیر فرآیند نوسازی قرار گیرد (صادقی‌فسایی و عرفان‌منش، ۱۳۹۲).

در این پژوهش، از میان دیدگاه نوسازی اجتماعی، مفهوم متغیرهای الگویی پارسونز مبنی بر جهت‌گیریهای ارزشی ناظر بر کنش انسان و شاخصهای جهانی‌گرایی و خانواده‌گرایی مورد بررسی و ارتباط آن با مسائل خانواده در استان مورد آزمون قرار گرفت. نوسازی فرهنگی نیز براساس شاخصهای تقدیرگرایی، برابری/ مساوات‌طلبی جنسی و مصرف رسانه‌ای مورد سنجش قرار گرفته است و نهایتاً نوسازی سیاسی که دلالت بر گسترش نهادهای دموکراتیک و مشارکت مردم در امور سیاسی جامعه دارد، در قالب شاخص کارآیی سیاسی سنجیده شده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۷۷؛ ازکیا، ۱۳۷۷؛ ترنر، ۱۹۷۰؛ شکرپیگی، ۱۳۹۰؛ شوارز، ۲۰۱۱). با توجه به بررسیهای انجام شده در این پژوهش می‌توان عنوان کرد که نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، مصرف‌نمایی و اختلافات خانوادگی از جمله مهم‌ترین مسائلی هستند که خانواده ایرانی با آنها روبه‌رو است. نتیجه آزمون فرضیه‌های تحقیق، «تأثیر فرآیند نوسازی بر مسائل خانواده (نگرش به طلاق، خیانت خانوادگی، اختلاف خانوادگی و مصرف‌نمایی)» در نقاط شهری و روستایی استان مازندران نشان داد که در نقاط شهری، رابطه بین فرآیند نوسازی و نگرش به طلاق و نیز خیانت خانوادگی در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ و اطمینان ۰/۹۹ معنی‌دار است. اما، در نقاط روستایی این رابطه معنی‌دار نیست. همچنین، شاهد عدم ارتباط بین فرآیند نوسازی و اختلافات خانوادگی در نقاط شهری و روستایی هستیم. در مقابل، رابطه بین فرآیند نوسازی و مصرف‌نمایی در نقاط شهری و روستایی، معنی‌دار است.

آنچه موجب می‌شود خیانت خانوادگی به‌عنوان یک مسئله اجتماعی شناخته شود، مشکلات و موانعی است که در دنیای بیرون بر سر راه خانواده به‌وجود آمده و باعث می‌شود تا زندگی زوجین از هم بپاشد. از جمله مهم‌ترین مسائل خانواده، اختلافات خانوادگی است.

در خانواده‌ای که بی‌نظمی در بین اعضای خانواده حاکم باشد و قدرت در اختیار فردی، برای سلطه و استیلاپذیری بر دیگران بر ساختار خانواده حاکم نباشد، اختلافات خانوادگی شکل می‌گیرد. از سوی دیگر، در دهه‌های اخیر میزان طلاق را با عواملی چون عدم اشتغال جوانان و بیکاری، وضعیت بد اقتصادی، رشد مفاسد اجتماعی، اختلاف سنی ازدواج و ازدواج زودرس، عدم آشنایی از نیازها و خواسته‌های جوانان، گرایش به مواد مخدر، دخالت آشنایان و والدین و... باید مرتبط دانست. سرایی (۱۳۸۶) نیز در تحلیل خود، بر برخی از تغییرات اشکال و ساختار خانواده، ازدواج، طلاق و رفتار فرزندآوری در جامعه ایران در جهت مدرن شدن اشاره می‌کند. اگرچه، سازگاری زن و شوهر در خانواده شهری کمتر و در خانواده روستایی بیشتر است اما در سالهای اخیر، طلاق در شهرها افزایش یافته و در روستاها نسبت به گذشته بیشتر شده است. در سال ۱۳۹۰، ۳۴۱۸۷ واقعه ازدواج و ۶۳۲۶ واقعه طلاق به ثبت رسیده است. نسبت ازدواج به طلاق ثبت شده ۵/۴ است. یعنی در مقابل هر ۵/۴ واقعه ازدواج، یک واقعه طلاق به ثبت رسیده است. از این تعداد ۲۶۷۵۳ واقعه (۷۸/۳) ازدواجها شهری و ۷۴۳۴ واقعه (۲۱/۷) ازدواجها روستایی ثبت شده است. بیشترین سهم ازدواج شهری را شهرستان بابل با ۱۷/۹ درصد و بیشترین سهم ازدواج روستایی را شهرستان ساری با ۲۵/۳٪ داراست. از سوی دیگر، ۹۶/۶٪ از کل طلاقهای ثبت شده شهری و ۳/۴٪ از کل طلاقهای ثبت شده روستایی هستند. بیشترین سهم طلاق شهری را شهرستان ساری با ۱۸/۹٪ و بیشترین سهم طلاق روستایی را شهرستان چالوس با ۳۰/۷٪ داراست. در سال ۱۳۹۱، ۳۲۲۲۸ واقعه ازدواج و ۶۷۸۳ واقعه طلاق به ثبت رسیده است. نسبت ازدواج به طلاق ثبت شده ۴/۸ است. یعنی در مقابل هر ۴/۸ واقعه ازدواج، یک واقعه طلاق به ثبت رسیده است (وزارت کشور، ۱۳۹۲). تورن (۲۰۰۳) نیز به نیروهای مؤثر در تغییر یا حفظ الگوهای خانواده پرداخته است. به نظر وی دو نوع نیروی متضاد در رابطه با خانواده عمل می‌کنند. عواملی که در مقابل تغییر مقاومت می‌کنند، همچون مذهب، خانواده‌گرایی و موقعیت سیاسی و عواملی که محرک تغییر هستند، همچون تأثیرات فرهنگ جهانی و نیاز به انطباق با محیطهای در حال تغییر. در نتیجه،

چهره این تغییرات را می‌توان در پدیده‌های ازدواج، طلاق، باروری و صورت‌بندی‌های جدید خانواده مشاهده و اندازه‌گیری کرد. به‌نظر می‌رسد بسط فرآیند نوسازی در ایران با گسترش سوبه‌های فناوری و رفاهی همراه بود. حاصل این فرآیند فرهنگی و اجتماعی، پیدایش الگوهای جدید زیستن و سبک زندگی بود که ماهیت آن با نوع و چگونگی مصرف شهروندان مدرن آمیخته است. در این فرآیند، مفهوم ابتدایی مصرف که مبتنی بر رفع نیازهای ضروری بود تغییر کرد و اشکال جدیدی یافت به‌طوری که نیازهای ثانویه و فانتزی مهم شدند. این تغییر اجتماعی به دلیل رشد نوسازی که فردگرایی، توجه به زندگی و میل به پیشرفت از مؤلفه‌های آن بود، شتاب بیشتری به خود گرفت. بنابراین، براساس نتایج تحقیق، مصرف تظاهری در نقاط شهری در حد بالایی مشاهده شده است. از این‌رو، مهم‌ترین پیشنهادهای این تحقیق براساس یافته‌ها به شرح زیر است:

۱) برنامه‌ریزی کلان برای حل مسائل خانواده در زمینه بالا بردن تفاهم و سازگاری زناشویی از طریق آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی و در نتیجه کاهش میزان طلاق، طراحی زمینه‌های عملی کاهش حضور و دخالت اخلال‌گرانه اطرافیان در زندگی زوجین و به تبع کاهش اختلافات خانوادگی، آگاهی در زمینه اعتماد زوجین و آموزش در زمینه روابط صحیح زناشویی برای جلوگیری از خیانت خانوادگی و آموزش شیوه‌های صحیح و منطقی مصرف و معرفی الگوهای مصرف مناسب در زمینه‌های خانوادگی و ممانعت از مصرف تظاهری.

۲) تغییر نهاد خانواده از گونه سنتی به مدرن، به تربیت نسلی مدرن انجامید که با اندیشه و ایده‌های جدیدش نظیر انکار تفاوت‌های جنسیتی، اختلاط نقشها و ثبات خانواده را با خطر مواجه کرده و مهم‌ترین جلوه آن اختلاف و خیانت خانوادگی و به تبع افزایش طلاق است. زنان نسل مدرن در تعارض قهری با اندیشه‌های نسل سنتی، تحول خود را در تغییر ارزشهای گذشته و فاصله گرفتن از نقشهای زنانه و تمایل به ارزشهای مردانه می‌بینند و برای دستیابی

به برابری، تفاوت‌های جنسیتی را نادیده می‌گیرند؛ بنابراین، راهکار مهم در زمینه اختلاف، خیانت خانوادگی و طلاق، توجه و آگاهی دادن به نسل جوان نسبت به پیامدهای ناگوار تفاوت‌های شدید و گوناگون فرهنگی - اجتماعی همسران است؛ لذا پیشنهاد می‌شود بهره‌گیری از مشاوره‌های پیش از ازدواج جهت توافق سنجی زوجین اجباری و تلاش شود مقیاس‌های توافق سنجی بومی و علمی منطبق با جریان نوسازی از سوی روان‌شناسان و جامعه‌شناسان طراحی شد.

۳) مقابله با جریان مصرف‌نمایشی نیازمند کار فرهنگی گسترده و سیاست‌گذاری‌هایی است که از تحقیقات جامعه‌شناختی نشأت گرفته باشد. در این راه برای شناخت عوامل و ریشه‌های تغییرات نگرشی و رفتاری خانواده در زمینه الگوی مصرف آنها، نیاز به پژوهش‌های گسترده با نگاه جامعه‌شناختی است.

- آزادارمکی، ت.، زند، م. و خزایی، ط. (۱۳۷۹). بررسی تحولات اجتماعی و فرهنگی در طول سه نسل خانواده تهرانی. *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۶، ۲۹-۳۰.
- ازکمپ، ا. (۱۳۶۹). *روان‌شناسی اجتماعی کاربردی*. ترجمه فرهاد ماهر، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی .
- ازکیا، م. غفاری، غ. ر. (۱۳۷۷). *جامعه‌شناسی توسعه*. تهران: موسسه نشر کلمه .
- بنوعزیزی، ع. (۱۳۷۴). جایگاه سنت و تجدد. ترجمه ترجمه محمد عابدی‌اردکانی، *ماهنامه فرهنگ و توسعه*، شماره ۱۸.
- تنهایی، ا. ح. و شکرپیگی، ع. (۱۳۸۷). جهانی‌شدن، تجددگرایی و خانواده در ایران (گذار یا فروپاشی). *مجله جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد*، شماره ۱۱.
- جلابی‌پور، ح. ر. (۱۳۸۵). «چرا خانواده مدنی در ایران رهایی‌بخش است؟». *مجله زنان*، شماره ۱۳۰.
- رابرتسون، ی. (۱۳۷۴). *درآمدی در جامعه، با تأکید بر نظریه‌های کارکردگرایی، ستیز، کنش متقابل نمادی*. ترجمه حسین بهروان، مشهد: انتشارات مؤسسه چاپ .
- سازمان بهداشت جهانی (۱۳۸۰). *خشونت علیه زنان*. ترجمه شهرام رفیعی و سعید پارسی‌نیا، تهران: نشر تندیس .
- ستوده، ه. ا. و بهاری، س. ا. (۱۳۸۶). *آسیب‌شناسی خانواده*. تهران: انتشارات ندای آریانا.
- سرایی، ح. (۱۳۸۶). *تداوم و تغییر در خانواده در بستر گذار جمعیتی. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، شماره ۲، ۶۰-۳۷.
- شکرپیگی، ع. (۱۳۹۰). *مدرن‌گرایی و سرمایه اجتماعی خانواده*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- صادقی‌فسایی، س. و عرفان‌منش، ا. (۱۳۹۲). تحلیل جامعه‌شناختی تأثیرات مدرن‌شدن بر خانواده ایرانی و ضرورت تدوین الگوی ایرانی اسلامی. *مجله زن در فرهنگ و هنر*، دوره ۵، شماره ۱، بهار، ۶۳-۸۴.

- گیدنز، آ. (۱۳۸۴). *چشم‌اندازهای جهانی*. تهران: انتشارات طرح‌نو.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). *سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان مازندران*.
- مساواتی، م. (۱۳۷۴). *آسیب‌شناسی اجتماعی ایران: جامعه‌شناسی انحرافات*. تبریز: انتشارات نوبل.
- ویلن، ت. (۱۳۸۶). *نظریه طبقه تن‌آسا*. ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- وزارت کشور (۱۳۹۲). *آمار وقایع حیاتی در استان مازندران*. سازمان ثبت احوال کشور: اداره کل ثبت احوال استان مازندران.
- هومن، ح.ع. (۱۳۸۴). *مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل*. تهران: انتشارات سمت.
- Ball, D.W. (1975). Privacy, Publicity, deviance and control. *Pacific Sociological Review*, 18, 3, 259-78.
- Chuick, C.D. (2009). *Gender and infidelity: a study of the relationship between conformity to masculine norms and extrarelatonal involvement*. PhD dissertation, University of Iowa.
- Conger, C. (1994). Linking Economic hardship to material quality in stability. *Journal of marriage and the family*. 646.
- Habermas, J. (1989). *The structural Transformation of public-sphere*. The mitpress Cambridge Massachusetts.
- Kenear, P. (2004). *New Family for New Time*. London: Allyn and Bacon.
- Knight, E.A. (2010). *Gender Differences in Defining Infidelity*. Ma Thesis, Humboldt State University.
- Martin, S. (1997). *A Social Exchange Analysis of Early and Late Divorce. A Thesis in Human Development and Family Studies*, Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science, August.
- Nik .A.H., Kamaruddin, Z. & Nordin, S. (2010). Social Problems and its Relationship with Family Institution in Felda Settlements: the Local Perspective. *European Journal of Social Sciences* – Volume 14, Number 3, 369-386.
- Schwarzer, S. (2011). *Political socialization as the driving factor for political engagement and political participation*. Paper prepared for the EelecDEM workshop in "Advanced Techniques for Political Communication Research: Content Analysis", March 20-24, Amsterdam.

- Sweeting, H.&West,P. (1995).Family life and health in adolescence: a role for culture in the health inequalities debate? *Social Science and Medicine*, 40, 163-75.
- Toren,N. (2003).Tradition and Transition: Family Change in Israel. *Journal of Gender Issues*, Vol. 21, 60-76.
- Turner,R.H.(1970).*Family & Relationships*. New York: John Wiley & Sons.
- Udry,R.(1971).*Social control of marriage*. New York.
- Yenerci,Z.&Kokdemir,D.(2006).University Students' Perception of, and Explanations for, Infidelity: The Development of The Infidelity Questionnaire (INFQ). *Social Behavior and Personality*, 34(6), 639-650.

